

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ СЛАВІСТИКИ

УДК 398.82(477.42)

*Л. О. Єфремова,
Л. В. Адамович*

КОЛЯДКИ ТА ЩЕДРІВКИ ЖИТОМИРЩИНИ

Житомирщина як історико-етнографічний регіон становить значний науковий інтерес для дослідників традиційної матеріальної та духовної культури. В історичному й культурному плані – це специфічне територіальне утворення, де здавна проживають різні етнічні угруповання та національні меншини, які впливали на історичний розвиток української культури загалом. Житомирщина має унікальне значення для вивчення та пізнання етнокультурної спадщини в усіх її аспектах: археологічному, історичному, мовному, етнографічному та фольклорному.

Календарно-обрядові пісні є однією з найцікавіших і самобутніх перлин у скарбниці народнопісенної творчості українського народу, зокрема пісні різдвяно-новорічного циклу – колядки та щедрівки.

Ключові слова: Житомирщина, традиція, Різдво Христове, Новий рік, Хрещення, колядки, щедрівки.

Житомирщина как историко-этнографический регион представляет большой научный интерес для исследователей традиционной материальной и духовной культуры. В историческом и культурном плане – это специфическое территориальное образование, где с давних времен проживают различные этнические группы и национальные меньшинства, которые оказали влияние на историческое развитие украинской культуры в целом. Житомирщина имеет уникальное значение для изучения и исследования этнокультурного наследия во всех ее аспектах: археологическом, историческом, языковом, этнографическом и фольклорном.

Календарно-обрядовые песни являются одной из самых интересных и самобытных жемчужин в сокровищнице народнопесенного

творчества українського народу, в частности песни рождественско-новогоднего цикла – колядки и щедровки.

Ключевые слова: Житомирщина, традиция, Рождество Христово, Новый год, Крещение, колядки, щедровки.

Zhytomyr as a historical and ethnographic region is of great scientific interest for researchers of traditional material and spiritual culture. This region is historically and culturally interesting – a specific territorial entity where from ancient times lived and live together different ethnic groups and minorities, which influenced the historical development of Ukrainian culture in general. Zhytomyr region has unique importance for study and knowledge of ethnic and cultural heritage in all aspects: the archaeological, historical, linguistic, ethnographic and folklore.

Calendar songs are one of the most interesting and distinctive pearls in the treasury of folk song creation of Ukrainians, especially songs of Christmas and New Year period. Christmas includes three major holidays: Christmas, New Year and Epiphany.

Keywords: Zhytomyr region, tradition, Christmas, New Year, Epiphany, carols.

Житомирщина як історико-етнографічний регіон викликає значний науковий інтерес у дослідників традиційної матеріальної та духовної культури. В історичному та культурному плані – це специфічне територіальне утворення, де із сивої давнини проживають різні етнічні угруповання та національні меншини. Історико-культурні особливості краю, своєрідність тенденцій та закономірностей культурної динаміки певним чином вплинули на історичний розвиток української культури загалом.

Житомирською областю частково охоплено Волинь (західні райони) та Українське Полісся (північно-східні райони) [8, с. 183–185]. Вона розміщена в центральній частині Східно-Європейської рівнини, а також є північною частиною Право-

бережної України *. Площа області складає 29,9 тис. км², що становить 4,9 % від загальної території України [8, с. 62]. У минулі століття ці землі населяли слов'янські племена древлян, дулібів, бужан і волинян [8, с. 67]. Відповідно до сучасного адміністративно-територіального поділу до складу Житомирщини входять такі райони: Коростишівський, Овруцький, Новоград-Волинський, Баранівський, Романівський, Ємільчинський, Любарський, Житомирський, Володарсько-Волинський, Бердичівський, Червоноармійський та Чуднівський. Область має п'ять міст обласного значення: Житомир, Бердичів, Коростень, Малин, Новоград-Волинський; адміністративний центр – м. Житомир. Однак упродовж століть межі окремих районів змінювалися. Різні історичні та політичні події також впливали на розміри території області.

Пограничне розміщення Житомирської області певним чином визначило її поліетнічність та культурне розмаїття. Цьому сприяв також особливий історичний контекст розвитку краю. До 1793 року ця територія була частиною Польщі, потім перебувала в межах Росії. Після Другої світової війни Житомирщина як одна з областей Української Радянської Соціалістичної Республіки входила до Радянського Союзу, а з 1991 року стала частиною незалежної України. Історико-географічні умови формування краю спричинили строкатість населення, що виявляється в етнічній, релігійній та культурній належності. Багатокультурність визначила співіснуван-

* Правобережна Україна – це історично-географічна назва території на правобережжі Дніпра. Охоплює: Волинську, Рівненську, Вінницьку, Житомирську, Кіровоградську, Київську та частково Черкаську і Тернопільську області нинішньої України. Термін «Правобережна Україна» з'явився в документах Польської Республіки в другій половині XVII ст. Після Андрусівського перемир'я Правобережжя (за винятком Києва й околиць) залишилося у складі Польської Республіки [3, с. 1062].

ня двох основних християнських конфесій: православ'я і католицизму. Водночас на Житомирщині, окрім католицьких і православних спільнот, зареєстровані й інші релігійні групи та етнічні меншини. Утім, тепер вони не мають такої ролі, яку відігравали в минулому. Географічне поширення різних етнічних груп населення також неоднорідне. У різних районах живуть різні етнічні угруповання: поселення українців, білорусів, поляків, росіян, чехів. Найбільшого значення в культурі краю набуло українське населення, а в релігійному житті – прихильники православ'я та католицизму, але здебільшого переважає православ'я.

Житомирщина має унікальне значення для вивчення та пізнання поліетнічної етнокультурної спадщини в усіх її аспектах: археологічному, історичному, мовному, етнографічному, фольклорному та музичному. На теренах регіону збереглося багато народних обрядів, звичаїв, вірувань та народних пісень, які передаються з покоління в покоління і побутують дотепер.

Метою і завданням авторів запропонованого дослідження було дослідити народні традиції колядування на Житомирщині. Йому передував запис різдвяних співів, які й досі побутують на даній території. Особливе зацікавлення викликали маловідомі колядки та щедрівки, збережені в пам'яті представників старшого покоління. Збір і запис різдвяних пісень було проведено в 33-х населених пунктах, у 20-ти з яких домінує населення з польським корінням і належить до католицької (польської) громади, у 13-ти – українське населення, яке сповідує православ'я. Усього зібрано 422 різдвяні пісні: 243 польських колядки, 50 різдвяних пісень, які виконують у католицьких храмах українською мовою (це польські колядки, перекладені на українську мову, та українські колядки, поширені на цій території), і 129 українських колядок та щедрівок.

Традиції колядування неодноразово описані в літературі різних країн. В Україні, зокрема на Житомирщині, релігійні колядки відомі із XVII ст., але своїм корінням вони сягають далекої давнини (язичницької доби) і пов'язані з одним з головних свят наших предків – днем зимового сонцестояння, сонцевороту. Їх розповсюджували як усно, так і в рукописних збірниках – «кантичках», а з кінця XVIII ст. і в друкованих збірниках. Уже в першому виданні почаївського «Богогласника» (1790), до якого ввійшло близько 250 церковних пісень, міститься значна кількість колядок. Також інформацію про різдвяні звичаї, що функціонували в минулому, знаходимо, зокрема, і в О. Кольберга [11, s. 80–83].

Перші відомі записи українських народних колядок і щедрівок на Україні походять з XIX ст. і належать визначному слов'янському досліднику народної творчості З. Долензі-Ходаковському, а також К. Квітці (який здійснив записи з голосу Лесі Українки), Ф. Колессі, О. Воропаю.

Значну кількість українських зразків зимового календарно-обрядового співу Житомирщини опубліковано в збірці «Народні пісні Житомирщини» [5] і «Щедрий вечір. Ой радуйся, земле, Син Божий народився (новорічно-різдвяні співи з Житомирщини)» [9].

Польські колядки, записані на Житомирщині, опубліковані також в деяких польських фольклорних виданнях [10; 13], а збірка «Вгору серця» перекладена з польської на українську мову [1].

Календарно-обрядові пісні, зокрема пісні Різдвяно-новорічного циклу – колядки та щедрівки, – одні з найцікавіших і самобутніх у скарбниці народнопісенної творчості багатьох народів. У загальних рисах це сакральне обрядодійство схоже у всіх слов'ян, однак кожний народ у святкуванні Різдва Христового вкладає щось своє, неповторне, що допомагає зрозуміти світогляд людей, їхні життєві та духовні цінності.

Зимові свята в Україні складаються з Різдва Христового, Нового року та **Водохрещя**, про це йдеться, зокрема, у відомій українській колядці «Добрий вечір тобі пане господарю» [5, с. 82, № 33–35; 9, с. 73–82, № 66–74].

Головна подія Різдва Христового – обряд колядування, що своїми витоками сягає давніх язичницьких часів і супроводжується численними діями, насамперед ритуальним обходом дворів з величаннями, побажаннями родині щастя, добра і злагоди та співанням колядок, змістом яких є проголошення народження маленького Ісуса Христа – Спасителя всього світу. На Житомирщині колядувати розпочинають діти: «Христос народився! Славимо його!», співаючи колядки «В Віфлеємі новина» [9, с. 140, № 147], «По всьому світу» (№ 9), «Бог ся рождає» [9, с. 136, № 143], або співають чи промовляють речитативом коротке віншування, привітання та прохання: «Коляд, коляд, колядниця», за що отримують винагороду – гроші, цукерки, пироги.

Основною подією Щедрого вечора та Нового року є звичай щедрування, який супроводжується церемоніальним обходом домівок зі співанням щедрівок, з побажанням господарю та всім членам родини щастя, здоров'я, достатку та благополуччя. Також із Новим роком та з днем Святого Василя в українській традиції пов'язаний звичай засівання збіжжям оселі дітьми. Засіваючи, вони речитативом виголошують віршовані промовки, наповнені доброзичливих побажань щастя, здоров'я, достатку та злагоди: «Сію, сію, посіваю з Новим роком поздоровляю, На щастя, на долю, на Новий рік».

Подібний звичай є і в католицькій традиції, але пов'язаний він зі святим Степаном (*świętym Szczepanem* – 26 грудня). У цей день у костелі святять овес, а потім обсипають одне одного ним, що також символізує звичай засівання.

Свято Богоявлення (Водохрещя – 19 січня), у польській традиції *Trzech Króli* (6 січня), завершує період Різдвяно-

новорічного циклу. Головною подією в день Водохреща в православній традиції є освячення води, яку вважають цілющою. Це останній день співання колядок та щедрівок в українській традиції на Житомирщині. У польській традиції в цей день святять крейду та кадило. Освяченою крейдою малюють хрестики і символи трьох царів (С+М+W) на дверях будинків та стайнях, а кадило використовують надалі для лікування. Колядки дозволено співати до 2 лютого.

Колядки та щедрівки додають святкового, піднесеного настрою під час Різдвяних свят. Вони є окрасою зимових народних традицій та звичаїв.

Слово «колядка» тепер зрозуміле для всіх, хоча своєю етимологією сягає далеких дохристиянських часів. Більшість дослідників (Ф. Колеса, М. Грушевський, О. Веселовський та ін.) схилилися до думки, що його генеалогічне коріння має латинське походження: від латинського слова *Calendae*, що означає перші дні місяця, нового року, дослівно «речі, які мають бути проголошені».

Українські різдвяно-новорічні пісні можна поділити на:

– різдвяні пісні релігійного змісту – церковні колядки, змістом яких є оспівування народження Ісуса Христа, прославлення Матері Божої – Марії. В Україні ці колядки відомі із XVII ст. Їх розповсюджували як усно, так і серед письменних людей у рукописних збірниках, а з кінця XVIII ст. – і в друкованих збірниках («Богослужник», 1790);

– різдвяні пісні соціально-побутового змісту – світські колядки. За народною традицією під час колядування колядники вшановують усіх членів родини. Тому пісні різняться за змістом та об'єктом величання, а саме: господареві, господині, хлопцеві, дівчині та іншим членам родини;

– дитячі колядки;

– щедрівки. Щедрівки – це величальні українські різдвяно-новорічні обрядові пісні, які виконують під Новий рік і під

Йордан (Водохреща). Щедрівки відрізняються від колядок неодмінним приспівом «Щедрий вечір, добрий вечір, добрим людям на весь вечір»;

Польські різдвяно-новорічні пісні можна поділити на:

- релігійні колядки (костельні);
- «пасторалі» (світські, «domowe»).

Особливу популярність в українській народнопісенній традиції в період зимових свят мають дитячі колядки та щедрівки, якими малеча зранку розпочинає колядування в день Різдва Христового та щедрування у вечір напередодні Нового року. У них діти, обходячи домівки, бажають добробуту, здоров'я, достатку господарям. Сусіди та родичі за віршоване проказування, речитативне скандування жартівливих текстів, наближених до співу, обдаровують дітей подарунками, грошима та цукерками.

Однією з найпоширеніших є дитяча колядка «Коляд, коляд, колядниця» (№ 1). Її й досі виконують проказуючи, як віршик, або речитативом, переважно на двох-трьох звуках. Малі колядники просять нагородити їх паляницею, бажано з медом, а ще – грошима: «п'ятаком або рублем», а у виконанні молоді ще й «горілкою».

Сюжетні блоки дитячої колядки «Коляд, коляд, колядниця» малі виконавці інколи поєднують із щедрівкою «Щедрики-ведрики» [9, с. 23, № 8], з проханням дати вареник, з різними продовженнями, залежно від району. У південних районах за вареником просять дати «грудку кашки, кільце ковбаски», а в північних інше продовження – «мати казала, щоб дали сала».

Щедрівка «Щедрики-ведрики» може бути поєднана виконавцями з такими піснями, як «Васильова мати» [9, с. 28, № 9] і «Щедрий вечір» (№ 2), де використано важливе в сільськогосподарському житті села прохання до Бога вродити «жито, пшеницю, всяку пашницю».

Значно поширена на Житомирщині, як і скрізь на Поліссі, дитяча щедрівка «Бігла теличка» [9, с. 32, № 16]. Цю пісню діти виконують також речитативом у досить вузькому співочому діапазоні, переважно на трьох звуках у межах терції-кварті.

Сучасні новотвори дитячих колядок та щедрівок, а також традиційні, але малопоширені, інколи мають розспівані мелодії в ширшому звуковому діапазоні з мелодраматичними інтонаціями смиренного прохання про винагороду або рішучими – настійливого прохання.

Виразний мелодичний тип має пісня «На дворі чорна хмара в'ється» [9, с. 33, № 18].

Отже, більшість дитячих колядок і щедрівок Житомирщини мають речитативний склад мелодії на кшталт скандування. Найлегше скандування відбувається в парному метрі з віршовим ритмом чотирискладовика. В основі скандування лежить переважно формульна інтонація мовного типу у вузькому діапазоні (секунда-кварта). Інколи ладові особливості такого співу істотно виходять за межі традиційних ладів. У кожному випадку ця формульність може бути як стійкою, так і досить різноманітною.

Народні (світські) українські колядки та щедрівки вирізняються своєю жанровою природою, багатим і різноманітним змістом та неповторною, зазвичай простою, мелодикою. Об'єктом їх величання є людина, родина, праця. Зміст колядок та щедрівок полягає в побажанні добра, добробуту, достатку, злагоди та любові. Метр і ритм колядок та щедрівок різноманітний. Поряд із простою ритмікою побутує і складна. Різною є також музична форма. Це переважно короткі побудови (період, речення, фрази і, навіть, мотиви). Однак більшість колядок та щедрівок мають заспів і приспів.

Світські зимові календарні пісні поділяють на виконувані родині (господарю, господині та дітям), парубку й дівчині.

Приходячи до двору, щедрівники співом запитують, чи є вдома господар: «Ой чи є, чи нема» (№ 3). У сучасних варіантах щедрівки співаки також запитують про господаря, його дружину, родину й навіть друзів. Наспів щедрівки складається із чотирьох парних фраз: дві перші запитального характеру – «Ой чи є, чи нема пан господар вдома?», дві останні – стверджувального – «Щедрий вечір, пан господар вдома».

Факти щодо щедрівки з характерною мелодією «Ой сивая та і зозуленька» [9, с. 41, № 28], поширеною на Слобожанщині, а також відсутність її записів у фольклористів, які збирали народні пісні на Житомирщині в XIX–XX ст., можуть свідчити про те, що сучасні записи здійснено від вторинних носіїв фольклору, які часто засвоюють свій репертуар зі джерел масової інформації та книжок.

Серед традиційних колядок і щедрівок Житомирщини зафіксовано архаїчні, старовинні, збагачені рясною мелізматикою наспіви (№ 2, 8, 9). У них колядковий п'ятискладовик часто поєднано із щедрівковим чотирискладовиком.

Одними з найчисленніших у зимовому календарному циклі пісень Житомирщини є колядки парубку (або сину господаря). З парубкуванням у народних співаків пов'язана перш за все військова служба, військова повинність. Колядка «Ой гаєм, гаєм» (№ 5) має типову колядкову структуру двічі повтореного п'ятискладовика в основній строфі та чотирискладовий приспів «Святий вечір» на висхідній інтонації.

Військові мотиви в колядках та щедрівках парубкові часто поєднані зі шлюбними, як наприклад, щедрівки «Ой у полі» [9, с. 60, № 50] чи «Ой в садочку-барвіночку» (№ 6) з приспівом «Щодрий вечор, добрий вечор» та основним щедрівковим чотирискладовиком: дві вісімки, дві чвертки.

Глибоким архаїзмом віє від рідкісної колядки парубкові «Ой над рекою» (№ 7) із щедрівковим приспівом. У Новоград-Волинському районі записана пісня «Збиралася рада» [9, с. 64,

№ 55]. Значною розмаїтістю вирізняються також колядки і щедрівки дівчини, записані в Овруцькому районі: «Гиля, гиля на Василя» [9, с. 65, № 56] і «Ой в полі, полі» [9, с. 65, № 57].

У колядці із щедрівковим приспівом «Ой рано, рано» (№ 8), популярної на Рівненському Поліссі, виконавці оспівують красу, охайність та шляхетність дівчини, до якої вони колядують. У текстах зимових календарних пісень дівчина також мріє бути гарною, як рожа, та вдало вийти заміж за поповича або «крулевича», як наприклад, у колядках «Ой в неділеньку» [9, с. 69, № 61] і «Ой в лузі, лузі» [9, с. 70–71, № 63].

Особливе місце у різдвяно-новорічних піснях Житомирщини посідають християнські, релігійні, або церковні, колядки, присвячені біблійним мотивам народження Ісуса Христа та подіям, пов'язаним з Різдвом Христовим: поява різдвяної зірки, ангельська звістка пастухам, трьом царям (волхвам), переслідування новонародженого Христа царем Іродом. Ці колядки виконують протягом усіх Різдвяних свят.

У колядці «Темньєкая нічка» [9, с. 84–85, № 77] поетичній строфі *ab:ccd* відповідає мелострофа будови *aa:bbc*.

Деякі популярні колядки, виконувані на Різдво Христове, мають авторське походження. Їх співають у різних церквах різними мовами. До таких належить, наприклад, різдвяний псалом «Тиха ніч, свята ніч» Ф. Грубера на слова Й. Моора.

Поширена на Житомирщині колядка «По всьому світу» (№ 9) зафіксована в центральних районах області. Віршована будова строфи складається зі структури *ab:cde* та наспіву *aa:bcd*. Перші два сегменти у віршованій строфі можна легко сегментувати навпіл, унаслідок чого отримуємо складочислову будову строфи $(5+5)2:6+6+5$. Другу половину строфи виконавці часто повторюють, щоб урівноважити масштабнішу першу, чотирисегментну.

У різдвяних співах-гімнах християни славлять Бога за народження на землі Його Сина Ісуса Христа. Мотиви прославлен-

ня спостерігаємо в українських різдвяних піснях «Ой у Вифлеємі» [9, с. 102–103, № 99], «На небі зірка» [9, с. 104, № 101], а також у польській колядці «A wczora z wieszora» (№ 10).

Поширена також на Житомирщині колядка «Нова радість стала» [9, с. 124–125, № 128], яка складається з п'яти сегментної складочислової структури строфи, часто з повторенням другого рядка: 6+6:4+4+6 у поєднанні з ритмікою наспіву $aa_1:bc_a_2$, та колядка «В Вифлеємі новина» [9, с. 141, № 148]. Пісня, присвячена Марії, має польсько-католицьке коріння. Як і попередню, її виконують під час різдвяних свят у костелах Житомирської області. Поетична строфа пісні має оригінальну складочислову будову: (4+3)2: (4+4+4+4+3)2. Їй відповідає мелострофа будови $AA_1:bb_1cd$. Останній сегмент – протяжне виголошення імені Марії.

До псалмів-колядок належить поширена українська колядка «Небо і земля» (№ 11). Пісня має поетичну строфу $aab:ccd$ зі складочисловою будовою (5+5+6)2 та приспів зі складочисленням 5+5+6+5+5+6+8. У польській традиції різдвяного співу до таких пісень належить колядка «Dzisiaj w Betlejem» (№ 12), різдвяна українська пісня «Бог предвічний народився» [9, с. 154, № 161] та польська колядка «Gdy się Chrystus rodzi» (№ 13). Тут спостерігаємо також наявність оригінальної п'яти сегментної строфи зі складочисленням 4+4:3+3:3+3:5. Повільний темп виконання дозволяє сприймати спів як урочистий гімн.

Одна з найпопулярніших польських колядок «W żłobie leży» (№ 14) написана на зламі XVI–XVII ст. відомим теологом і проповідником, членом ордену єзуїтів о. Пьотром Скаргою. Текст написано до мелодії коронаційного полонезу польського короля Владислава IV. Колядку виконують як українською, так і польською мовою.

Особливості старослов'янської мови характеризують варіанти колядки «Днесь поюще» (№ 15). Строфіка варіантів піс-

ні має двочастинну будову, часто з повторенням другої частини, з не зовсім чітким складочисленням $(5+6)2$: $5+5+6+5$ та наспівом будови *AA:bcde*.

На Житомирщині зафіксовано також кілька колядок російською мовою (наприклад, «Ночь тиха над Палестиной» [9, с. 117, № 118]) і російсько-білоруську – «В стране иудейской» [9, с. 120, № 122].

Отже, пісні Різдвяного циклу на Житомирщині вирізняються значним розмаїттям. Тут і дитячі речитативи, давні світські колядки і щедрівки, які сягають своїм походженням давньоруської пісенної традиції, церковні колядки на біблійні мотиви, пов'язані з народженням Ісуса Христа, апокрифічні твори. Найдавніші зразки зафіксовано переважно в центральних і північних районах Житомирщини. Їм притаманне використання типових наспівів, колядкової та щедрівкової ритміки, строфічних прикінцевих або серединних рефренів. Наспиви й силабічна будова пізніших релігійних колядок вирізняються значно більшою індивідуалізацією та близькістю до кантового співу. Більшість із них мають авторське походження та зберігаються в рукописних збірочках.

Порівнюючи приклади народних різдвяних пісень, традицій, святкових звичаїв та обрядів серед православного і католицького населення Житомирщини, можна спостерегти близькість цих традицій. Відмінності частково стосуються репертуару, характеру виконання пісень, функціонування фольклорних творів.

Основні подібності двох традицій:

- 1) дотримання посту;
- 2) як у православних, так і в католиків свято Різдва Христового – це свято всієї родини, освячене найтеплішими людськими почуттями – добротою, радістю. В обох традиціях Різдво Христове розпочинається Святою вечерею (*Wigilia*), із запаленням свічки та молитви. У православній традиції – зі споживання куті, а в католицькій – діленням оплатка;

3) у день Різдва Христового розпочинається колядування зі складанням теплих, щирих побажань рідним, близьким та сусідам;

4) співи колядок та масове колядування;

5) найважливішим елементом мелодики різдвяних співів є різноманітний за інтервалікою інтонаційний зміст наспівів. Аналіз пісенного матеріалу обох традицій свідчить про перевагу інтонаційного руху секундами та терціями в наспівах пісень. Також значна кількість колядок розпочинається інтонацією висхідної квати;

6) аналізуючи метро-ритмічний аспект різдвяного репертуару Житомирщини, зауважимо, що найчастіше тут використовується розмір 2/4 та 3/4, а також 4/4. У деяких колядках спостерігаємо танцювальний ритм вальсу, маршові ритмоінтонації, у польському репертуарі – ритми краков'яку, полонезу, мазурки;

7) проаналізувавши форму колядок, можна стверджувати, що більшість різдвяних пісень написані в дво- і тричастинній формах;

8) з впевненістю можна сказати, що традиція колядування в цьому регіоні активно побутує і досі, тобто є «живою»;

9) в обох традиціях було зафіксовано кілька народних колядок, мелодії яких не траплялися в жодному з опублікованих джерел, присвячених Житомирщині.

Основні відмінності двох традицій:

1) час святкування, який пояснюємо календарною різницею: використання григоріанського календаря католиками та юліанського православними;

2) тривалість посту, якого дотримуються перед святкуванням Різдва Христового (у православній традиції він триває 40 днів, а у католицькій – 4 тижні).

3) у православній традиції період святкування Різдва Христового («Святки») триває 13 днів, тобто з 7 і до 19 січня,

у католиків святкування та співання колядок триває довше – з 25 грудня і до 2 лютого;

4) ще одна відмінність різдвяних співів наявна в Літургії двох вірувань: у католицькій традиції колядки співають упродовж усього Богослужіння, а в православній колядки дозволено співати згідно канону Православної церкви, тільки на завершення Богослужіння;

5) на досліджуваній території були записані українські дитячі колядки та щедрівки, але не знайдено жодної польської дитячої колядки чи щедрівки. Отже, на Житомирщині в польській традиції вони не збереглися;

6) з Новим роком у православній традиції пов'язаний звичай засівання осель збіжжям (день Святого Василя – покровителя землеробства), а в католицькій традиції цей звичай майже відсутній, але на другий день Різдва Христового (на день Святого Степана) у деяких місцевостях існує звичай обсіпання вівсом;

7) також відрізняється святкування Водохреща. Центральною подією в православній традиції є посвячення води, а в католиків святять крейду та кадило.

У музичних засобах виразності різдвяного репертуару двох традицій спостерігаємо наступні відмінності:

1) у зібраному матеріалі можна спостерегти всі види діапазону – від терції до дуодецими. В українських мелодіях переважає вузький (терція, кварта, квінта) і середній діапазон (секста і септима). У польському репертуарі переважає діапазон середній та широкий. Водночас тут взагалі не зафіксовано жодної мелодії в діапазоні терції та кварта. Спираючись на друковані й рукописні джерела, можна припустити, що більшість виконуваних різдвяних пісень на Житомирщині створені у XVIII–XIX ст.;

2) щодо форми, то одночастинні колядки та щедрівки трапляються тільки в українському репертуарі, у польському таких не знайдено;

3) у польському репертуарі переважають колядки, що мають танцювальний характер, а в українському більше ліричних, наспівних, величальних мелодій;

4) українські інформатори виконували типові мелодії колядок з багатьма мелізмами, форшлагами, архаїчною манерою співу, а польські мелодії – простіші, мають індивідуалізовані наспіви.

Останнім часом різдвяні традиції польського і українського населення на досліджуваній території піддалися значним трансформаціям. З одного боку, спостерігаємо зближення та взаємопроникнення пісенних прикладів, а з другого, – намагання співочих колективів та релігійних установ зберегти власну самобутність співу. Процес зближення притаманний більше сільським спільнотам, які тісніше контактують між собою. Спостерігаємо також поширення різнонаціонального репертуару традиційних різдвяних пісень у двох групах віруючих. Так, переважно в католицькій спільноті вже стало традицією виконання українських колядок під час Літургії, яку відправляють українською мовою.

На сучасному етапі з впевненістю можна стверджувати, що репертуар Різдвяно-новорічного циклу на Житомирщині й досі користується винятковою популярністю та є «живою традицією» сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вгору серця / упоряд. К. Бабенко, М. Луцок, О. Зосім. – К., 2001. – 934 с.
2. *Воронай О.* Звичаї нашого народу : етнографічний нарис. – Мюнхен, 1958. – Т. 1. – 309 с.
3. Энциклопедический словарь / ред. А. Прохоров. – М., 1982. – 1599 с.
4. Колядки і шедрівки / упоряд. М. С. Глушко, вступ. стаття Р. Ф. Кирчів. – К. : Музична Україна, 1991. – 238 с.

5. Народні пісні Житомирщини / упорядкув. та вступ. стаття Л. О. Єфремової ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К. : Наукова думка, 2012. – 723 с. : ноти, карти. – (3 колекцій збирачів фольклору).
6. *Панчук О.* Волинські шедрівки // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 1/2. – С. 27–30.
7. *Скуратівський В.* Святвечір. – К. : Перлина, 1994. – 285 с.
8. *Шаблій О.* Соціально-економічна географія України. – Л., 2000. – 679 с.
9. Щедрий вечір. Ой радуйся, земле, Син Божий народився (новорічно-різдвяні співи з Житомирщини) / записи Л. В. Адамович та ін. ; упорядкув. та вступ. стаття Л. О. Єфремової; передмова Л. В. Адамович ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К. : Логос, 2013. – 200 с. : ноти. – (3 колекцій збирачів фольклору).
10. *Kaszycki J.* Śpiewnik kościelny. – Kraków, 1911. – 225 s.
11. *Kolberg O.* Dzieła wszystkie. – Wrocław ; Poznań : PTL, 1907. – Т. 36 : Wołyń: Obrzędy, melodie, pieśni. – 452 s.
12. *Polski śpiewnik popularny / red. A. Zoła // Fundacja Pomocy Szkołom Polskim na Wschodzie im. Goniewicza.* – Lublin, 1997. – S. 22–40.
13. *Siedlecki J.* Śpiewnik kościelny. – Kraków, 1994. – 894 s.